

Націєтворення

УДК 811.161.2-025.543

DOI: 10.31471/2304-7402-2019-3(55)-11-21

МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

М. П. Лесюк

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76015, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57*

У статті «Мовна ситуація в Україні на початку ХХІ століття» йдеться про проблеми, які існують у сучасній Україні в питаннях утвердження української мови як державної, про спротив у цьому проросійських сил, про плюси і мінуси мовного закону, який нещодавно затвердила Верховна Рада України, про нову версію українського правопису, який, на жаль, не справдив сподівань мовознавців щодо впорядкування низки правописних проблем.

Ключові слова: *українська мова, державна мова, державний статус, закон про мову, новий правопис, мовні питання, еталон писемної літературної мови.*

Назвав так статтю, а потім подумав, що не конче й було вказувати час, адже несприятлива ситуація для української мови в Україні існує століттями. Як переслідували в Східній та Центральній Україні українську мову в XVII, XVIII, XIX століттях, а в XX уже в цілій Україні, так не дають їй можливості стати господинею у власному домі і на початку ХХІ століття. Але, як відомо, доля мови залежить від долі народу, її носія. А в носія української мови доля була нелегкою, бо впродовж зазначеного часу йому доводилося боротися за виживання під чужим гнітом, впродовж майже всієї своєї історії він не мав своєї держави, яка б опікувалася та захищала його мову. Уже відразу після так званої Переяславської ради російський самодержець Олексій Романов у зрадницькому договорі з поляками заборонив друкувати і наказав спалювати українські книжки, називаючи їх „воровскими“, погрожував карою смерті їхнім авторам та друкарям. [6, с. 137]. А далі подібних заборон було безліч, найжорстокішими з яких були валуєвський циркуляр та емський указ Олександра II. Як зазначають автори книжки «Мова і нація», «Лінгвоцид щодо української мови має довгу історію, сторінки якої рясніють

підступом, погордою, нахабством, лицемірством поневолювачів та щедро політи сльозами і кров'ю їхньої жертви – нашого народу» [2, с. 23].

У Західній Україні українська мова від 1772 року (в час панування цісарської Австрії) уже мала якісь шанси для розвитку, але до того панська Польща тримала галичан у повній темноті; шкіл у сільській місцевості майже не було, а якщо подекуди й були, то викладання в них провадилося польською мовою. Всіляко обмежувала Польща українців і в 20–30 роках уже ХХ ст. Та й Росія чинила в Галичині свою чорну справу, бо всілякими підкупками схияляла на свій бік окремих представників галицької інтелігенції, які, нібито визволяючи українську мову з-під польського впливу, наразили її на ще більший і згубний вплив – російський; деякі з них відверто пропагували в Галичині російську мову. Подібна ситуація була й на Буковині, у Закарпатті, де також українці були підневільними.

Отож, як було відзначено, за всю історію України досі не було держави, яка б захищала, пропагувала, поширювала, вдосконалювала, утверджувала мову титульної нації, тобто українську мову. Навпаки, її усіляко принижували, зневажали, ігнорували і суворо забороняли. У сучасній нібито незалежній Україні їй надано Конституцією статус державної. Але, як видно, цей офіційний статус вона отримала тільки на папері, бо майже повсюдно в різних сферах народного життя в Україні надають перевагу чужій мові – російській, мові окупанта й агресора, багатсотлітнього гнобителя України.

Ще під кінець розпаду радянської системи, у жовтні 1989 року тодішня Верховна Рада під тиском громадськості була прийняла закон про мови в Україні. І хоч тоді прогресивна українська громадськість була незадоволена окремими положеннями цього закону, які передбачали надто довгі, як тоді здавалося, терміни впровадження його в силу і дію, та все ж із нинішнього погляду це був не такий уже й поганий закон. Якби він був утілений у життя, то нині вся офіційна сфера України була б україномовною. Але сталося так, як завжди. Створивши вже нарешті незалежну державу, закріпивши навіть у Конституції України державний статус української мови, керівництво, патріотичний актив держави не зуміли розробити і впровадити таку мовну політику, яка б ефективно забезпечила обов'язкове вживання української мови в органах державного управління, судочинстві, в закладах освіти, науки, культури, засобах масової інформації, яка б протегувала їй, як пише Л. Масенко [3, с. 4], і в недержавних сферах суспільного життя. Не вистачило снаги і доброї волі взяти приклад з інших пострадянських країн – Литви, Латвії, Естонії, з інших європейських народів – чехів, словаків, угорців, хорватів, фінів тощо, які зуміли створити свої демократичні держави й утвердити свої національні мови. Ба більше, у нас навіть було кілька спроб утвердити як другу державну чи офіційну ще й російську мову – мову поневолювача й колонізатора України.

Справедливості ради відзначимо, що і в Україні були намагання створити нормальні умови для розвитку української мови та української культури. Це були двадцять роки ХХ ст., роки так званої українізації. Наприклад, не пізніше 1 січня 1926 року державні урядовці повинні були повністю перейти на українську мову, а «ті, що не можуть чи не хочуть виконати розпорядження, мають бути звільнені; не дозволяється приймати на працю нікого, хто не знає української мови; кожен, хто хоче вступити в університет, інститут або вищу школу, повинен скласти іспит з української мови» [7, с. 92]. Тепер, майже через сто років, нам залишається тільки позаздрити рішенням тогочасної української більшовицької влади... Однак ці рішення були тимчасовими і були спрямовані на ідеологічне одурманення українського суспільства, чого, як уважало саме більшовицьке керівництво (а це підтверджується відповідними документами), було легше досягти, використовуючи рідну мову населення. І хоча у цей час і українська мовознавча наука, і українське красне письменство також досягли певного розквіту, роки українізації, як це відомо всім, завершилися повним розгромом українських наукових установ, спілки письменників і фізичним винищенням української інтелектуальної еліти. [Див. про це докладніше 3].

За 28 років незалежності Верховна Рада України так і не спромоглася прийняти Закон про державну мову, який гарантував би їй повноцінне функціонування в офіційній сфері. Кілька років висів над нею, як Дамоклів меч, закон ККК (Кремля-Ківалова-Колісниченка), який нарешті відмінили, але не як шкідливий для України та української мови, а як такий, що нібито прийнятий був із порушенням процедури. Пам'ятаємо всі блискучий виступ на засіданні Конституційного суду України Директора Інституту української мови, професора Павла Юхимовича Гриценка, який ґрунтовно, глибоко й доступно довів шкідливість для України та її мови закону Ківалова-Колісниченка. Але чи міг цей найвищий судовий орган прислухатися до його виступу й адекватно відреагувати на нього? Не міг, бо чимало суддів того складу Суду на чолі з головою були російськомовними. І як було зазначено, той закон відмінили, але не визнали, що він надавав пріоритети не державній українській мові, а мовам національних меншин, а точніше – російській мові.

Нарешті Верховна Рада, на яку так багато людей покладали надії, як на Раду, що була обрана на хвилі постмайданівських настроїв, спромоглася розродити аж три проекти закону про мову (мови) в Україні. Однак обговорення їх постійно відкладали, знаходячи більш «важливі» справи. Напруга серед патріотично налаштованої громадськості зростала, соціальні інтернетмережі були переповнені незадоволеними коментарями щодо діяльності Верховної Ради і затягування розгляду мовних законів, група відомих в Україні людей, представників інтелігенції опублікувала відкритий лист до Верховної Ради з вимогою негайно взяти

до розгляду проєкт під номером 5670-д, який нарешті розглянули 4 жовтня 2018 року й прийняли в першому читанні. Прийняття закону могло відбутися вже через два тижні, але затягнулося на тривалий час, фактично на чотири місяці, упродовж яких депутати внесли понад 2080 правок. До другого читання депутати приступили 28 лютого 2019 року. І ось через два місяці, 25 квітня 2019 року Верховна Рада України двомастами сімдесятьма вісьма голосами нарешті таки ухвалила Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Під час остаточного розгляду проєкту закону під стінами Верховної Ради тривав багатотисячний мітинг з вимогою ухвалити його без зволікань.

Представники проросійських опозиційних сил у кожній із правок вимагали збільшити сфери вжитку мов національних меншин (читай – російської мови), та й зараз не вщухають їхні обурливі виступи проти прийнятого закону. Навіть більше, Росія подала протест і вимогу обговорити цей Закон у Раді Безпеки ООН, ще й вимагала його обговорення саме 20 травня 2019 року – в день інавгурації Президента. Крім того, депутати із фракції опоблоку подали скаргу в Конституційний суд. Голова фракції Вадим Новинський заявляє, що Закон про мову обмежує права російськомовних громадян і домагається його відміни. А те, що українців дискримінують упродовж століть, нікого не цікавить. Залишається сподіватися на здоровий глузд Конституційного суду і на те, що зацікавлені в його відміні не вплинуть на новообраного президента, не заставлять його ревізувати Закон.

У Законі про мову є чимало положень, які утверджують українську мову як державну, та все ж він ейфорії не викликає, оскільки є в ньому й такі статті, які надають перевагу мовам меншин. Наприклад, чомусь усе-таки, очевидно, під тиском російсько- та угорськомовних громадян був прийнятий підпункт статті 21, який зазначає, що особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу України. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) із навчанням державною мовою. [1, стаття 21, ч.1, абзац 3].

Так думаю собі, чи є в Росії хоч одна школа, у якій навчання здійснюється українською мовою за рахунок держави? Чи в Канаді, чи в Угорщині? Є, звичайно такі школи, але це суботні чи недільні, навчання в яких оплачується зацікавленими особами, тобто українцями. Сумно виглядає й те, що для українських передач на «українському» телебаченні встановлена певна квота. Це мало би бути навпаки – для мов меншин відповідно до відсотка кількості представників (мешканців) цієї меншини встановлювати відповідну квоту. Якщо є росіян, скажімо, 15

відсотків в Україні, то й надати квоту в 15 відсотків для російськомовних передач. Якщо є п'ять відсотків мешканців іншої національності, то надати їм квоту в п'ять відсотків. І це було б справедливо.

Але важливо те, що завданням цього Закону є захист державного статусу української мови, утвердження української мови як мови міжетнічного спілкування в Україні, що наша мова, згідно із цим Законом, прирівнюється до основних символів держави – герба, гімну України та прапора, а це означає, що за зневагу мови, глузування з неї, знуцання над нею доведеться відповідати перед законом, як за наругу над іншими державними символами.

З цією метою Законом передбачені штрафи чи кримінальна відповідальність за наругу та паплюження державної мови, за спроби запровадження офіційної багатомовності, за незнання державної мови посадовцями та суддями, за порушення чинних мовних квот у кіно та в медіа, за відсутність базової україномовної версії будь-якого сайту, за порушення мовних вимог щодо робочого спілкування та документообігу органів влади, підприємств та організацій.

У державі буде створена Національна комісія зі стандартів державної мови у кількості дев'яти членів і запроваджується посада Уповноваженого із захисту державної мови.

Отже, усі державні службовці, починаючи від президента, посадовці всіх рангів, керівники та особовий склад Нацполіції, адвокати, судді, керівники закладів освіти, медичні працівники державних медичних закладів тощо повинні володіти і розмовляти під час виконання службових обов'язків українською мовою. До речі, дія цього Закону не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів, тому різні інсинуації недоброзичливців про те, що хтось їм заборонятиме в побуті розмовляти рідною мовою, – це просто злісні вигадки.

Отож, будемо сподіватися, що українська мова нарешті таки стане повноправною мовою у своїй державі. Громадськості залишається стежити, щоб тільки вчасно набували чинності ті чи інші статті Закону, контролювати державних чиновників, щоб дотримувалися його норм.

Можна сказати, що в цьому році сталася ще одна помітна подія в житті нашої мови – з ініціативи Міністерства освіти і науки України 22 травня 2019 р. Кабміном були затверджені зміни до українського правопису. Історія теж була тривалою, хоч МОН України, як виглядало на початку, хотіло з наскоку прийняти якісь там несуттєві зміни, не продумавши і не обговоривши їх на належному рівні.

Зазначмо, що деякі із затверджених змін і справді вдалі і потрібні. Однак цей «правопис» викликає більше запитань, ніж є на нього відповідей. Ще на початку дев'ятдесятих років Інститут української мови запропонував був зміни до правопису, які, однак, не були підтримані окремими членами правописної комісії. Коли ж у 1999 році директором Інституту української мови став член-кореспондент НАН України Ва-

силь Німчук, було оновлено склад правописної комісії і вироблено 19 основних позицій щодо змін у правописі. Ця правописна комісія прислухалася й до представників української діаспори, зокрема, до видатного філолога сучасності Юрія Шевельова. Пропозиції до змін були широко обговорені громадськістю України, вони були апробовані й обговорені навіть на Всесвітньому Конгресі МАУ в Одесі у 1999 році. Але тоді не судилося їм бути затвердженими. Обговорювали, говорили і заговорили. Тоді брали участь в обговоренні навіть люди, які поняття не мали, що таке правопис. І ось через 20 років вирішили все-таки повернутися до цього злободенного питання. На цей раз сталося подібне, знову в мережах можна було зустріти обурливі виступи, що, мовляв, ще цей правопис добре не засвоїли, а вже хочемо його міняти. Вважаю, що проєкт правопису не варто було давати на широке, масове обговорення, бо в нього часто втручаються люди, яким все одно, як писати, бо переважно вони нічого й не пишуть, просто хочуть висловити своє (переважно) обурення. Можна було розіслати його на мовознавчі кафедри університетів, вивчити думку фахівців, мовознавців, а тоді приймати остаточне рішення. Дивно, що ініціативу взяло на себе Міністерство освіти, а не було це доручено Інституту української мови НАН України, який свого часу спеціально був створений для того, щоб регулювати в державі мовні питання. І хоч мовознавчі кафедри, а серед них і кафедра слов'янських мов Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника подавали до Міністерства свої пропозиції, їх не взяли до уваги. Крім конкретних пропозицій, автор цього матеріалу вислав на адресу спеціальної комісії з правопису та Інституту української мови НАН України ще й офіційне звернення (наскільки знаю, з подібними заявами зверталися й інші мовознавчі кафедри), яке вважаю за доцільне навести тут повністю:

Звернення

з приводу реформування українського правопису

1. «Правопис покликаний відбивати, кодифікувати, утверджувати й популяризувати найвиразніші національні мовні особливості. Через несприятливі обставини для розвитку української мови такі особливості в радянський час (у 30–80-х роках минулого століття) із нашого правопису було усунуто. Ідеться, щонайменше, про 19 змін, пропонованих у «Проекті...» 1999 року. Повернути їх до чинного правопису – нагальне завдання фахівців.

2. Ми переконані, що формулювати, обговорювати й затверджувати зміни до національного правопису мають винятково фахівці: науковці мовознавчих установ НАН України та викладачі-україністи філологічних кафедр університетів, письменники й редактори.

3. Правопис – це закон мововжитку країни; варіантність не утверджує, а розхитує закон. Варіантність написання можлива лише в тому

разі, якщо вона спрямована на фіксування питомих рис української мови, але й тоді в правописі має бути зведена до мінімуму.

4. Варіант тексту правопису, запропонований для обговорення робочою групою Української національної комісії з питань правопису, на жаль, окреслених вище завдань на виконав і не може бути прийнятий як новий український правопис.

5. Пропонуємо, щоб подальшу роботу над опрацюванням справді українського правопису очолював спеціально створений свого часу для цього Інститут української мови НАН України, а до роботи було залучено провідних мовознавців-україністів ЗВО України.

6. Усвідомлюючи важливість для подальшої праці з реформування українського правопису всіх уже напрацьованих матеріалів, загальних та часткових зауважень та рекомендацій, закликаємо колег до подальшої роботи в цьому напрямку.

7. Для отримання об'єктивного уявлення про позицію фахівців щодо реформи українського правопису пропонувати Міністерству освіти і науки України розглянути можливість організації поіменного голосування усіх чинних докторів філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова».

Укінці був мій підпис, підтверджений печаткою університету.

Однак пропозиції мовознавчих кафедр Міністерством були проігноровані, зміни до правопису були розроблені кулуарно, затверджені Кабінетом міністрів без урахування численних пропозицій фахівців.

Наприклад, була пропозиція впорядкувати написання апострофа в іншомовних словах. Без словника важко вгадати, де треба ставити його, а де не треба. У російській мові губні **б, п, в, м, ф** можуть вимовлятися пом'якшено, тому в багатьох випадках росіяни після них не ставлять ніякого роздільного знака. Слова *пять, пятница, Вячеслав, вязать* і ще якісь подібні пишуть без нічого. Так само в іншомовних словах на зразок *бюро, бюджет, пюпитр, бюст, бюлетень* та ін. нічого не ставлять. Але в словах *пьянка, компьютер, пьеса, объект* та ін. ставлять твердий або м'який знак. Ось і наші лексикографи ще радянської доби змавпували це. Де немає нічого в російській, там і в нас не ставили, де є щось у російській, там і в нас поставили апостроф. І будь мудрий! Українець же однаково твердо вимовляє губний, а після нього /j/ (йот) як в українських словах *бйу, пйу, вйазати, пйать*, так і в іншомовних – *компйутер, пйупитр, бйуро, бйуджет* тощо. Тут зовсім зігноровані засади правопису апострофа. Знаємо, що в українських словах не треба ставити апостроф, якщо перед губним є інший приголосний, крім /р/ (*свято, цвях, мавпячий* і под., але *верб'я, верф'ю*), а в слові *комп'ютер* поставили, хоч там перед губним /п/ є приголосний. То звідки ж знати, де його ставити, той апостроф? Не в кожного ж є під руками орфографічний словник! Тому було б розумно ставити його всюди як у

питомих, так і в запозичених словах або не ставити ніде, як це було в словнику Є. Желехівського, що потім було підтверджено правописом Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. На жаль, усе залишили без змін. Параграф 138 зазначає, що апостроф не ставиться, коли **я**, **ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а**, **у**: *бязь*; *бюджёт*, *бюро*, *кювет*, *мюрид*, *пюнітр*, *пюре*, *фюзеляж*, *кювет*, *рюкзак*, *рюш*; *Барбюс*, *Бюффон*, *Вюртемберг*, *Мюллер*, *Гюго*. Хотів би я зустріти українця, який може вимовити пом'якшене /г/ (*Гюго*). З перелічених прикладів лише слова *рюкзак*, *рюш* не викликають застережень, бо в українській мові й справді можна вимовити пом'якшений /р'/ на початку складу. Отже, в цьому питанні правопис відповіді не дає...

Була пропозиція повернутися до історичних, питомих закінчень іменників третьої відміни та деяких інших. Хто цікавиться мовою, той знає, що колишнє (праслов'янське) /i/ в українській мові послідовно перейшло в /и/ (*сіла* – *сила*, *піти* – *пити*, *тіхо* – *тихо* і под.). Це загальноукраїнське явище і відбито воно також було й у відмінкових закінченнях іменників різних родів і відмін: *радости*, *Руси*, *соли*, *любови*, *імени*, *теляти*, *на кони*, *на поли*, *на землі*, *на печи* і т. под. Такі написання є у І. Котляревського, Т. Шевченка, інших східноукраїнських письменників, вони звичні в мовленні галичан. Вони ж і були закріплені в правописі 1928 року. Але оскільки під впливом російської мови попередній приголосний у деяких (східних) говорах української мови вимовлявся м'яко, після нього не міг уживатися голосний /и/, а тільки /і/, чому й стали вимовляти, а потім і писати /і/: *радості*, *любові*, *осені* тощо. Це не зачепило, однак, числівників (пор. *п'яти*, *шести*, *дев'яти*), прислівників (*восени*, *безвісти*).

І ось нарешті новий правопис дозволив писати в іменниках на **-ть** після приголосного, а також у словах *кров*, *любов*, *осінь*, *сіль*, *Русь*, *Білорусь* у родовому відмінку однини **як варіант** закінчення **-и**: *гідности*, *незалежности*, *радости*, *смерті*, *чести*, *хоробрости*; *кріві*, *любові*, *осені*, *соли*, *Русі*, *Білорусі*. А як же давальний та місцевий відмінки? Тут також у давньоукраїнській мові було таке саме закінчення, як у родовому. Отже, парадигма іменника *радість* чи будь-якого іншого з перелічених і не тільки мала б мати такий вигляд: *радість* – *радости* – *радости* – *радість* – *радистю* – (на) *радости*. А залишають усюди **-і**, лише як варіант у родовому відмінку **-и**. Отже, далі тримаємося за радянщину...

Не сказала Комісія своє авторитетне слово і в передаванні на письмі дифтонга **ау** в іншомовних словах. Писали *автомобіль*, але *аудиторія* тощо. Тепер пропонують писати, як хто хоче, тобто буде ще більша анархія – і *аудиторія*, і *авдиторія*, *пауза* і *павза*. Кому це потрібно? Така сама каша буде і в написаннях грецьких слів, у яких була літера «тета»: *анафема* і *анатема*, *міфологія* і *мітологія*, *Афіни* і *Атени*,

ефір і *етер* тощо, іншомовних імен та прізвищ із звуком /r/: *Георг* і *Георг*, *Гуллівер* та *Гуллівер*, *Гете* і *Гете* і под.

Не буде порядку і в написанні **и/і** на початку слова: *ирій* чи *ірій*, *ирод* чи *ірод*, *іниий* чи *иниий*, *індик* чи *индик*. Однозначно тут подано лише слова *икати*, *икання* та вигук *ич!*

У новому правописі є чимало невідповідностей. Філологам відомо, що українська мова завжди уникала збігів голосних на межі слів та в середині слова. Так званий роззів, який створювався між голосними, ліквідовувався шляхом прикривання голосного якимсь протетичним чи епентетичним приголосним. В українській мові немає своїх власних слів, які б починалися на **а** чи **е**, бо ці голосні прикрилися у свій час йотом (пор. *ангел* – укр. *янгол*, *агнец* – укр. *ягня* тощо) або іншими приголосними (*арбуз* – *гарбуз*). Це стосується й інших голосних: *орех* – *горіх*, *улиця* – *вулиця* і под.

Так само прикриваються голосні і в середині слова: *артерія*, *матерія*, *бактерія*, *генія* (родовий відм.), *диїакон* тощо (у латинських формах цих слів йота не було *materia*, *arteria*). Отож, щоб досягти якоїсь послідовності, треба писати йотовані і в похідних утвореннях: *артеріяльний*, *матеріяльний*, *бактеріяльний*, *геніяльний*, як це й вимовляють повсюдно носії української мови. Але й тут залишили все по-старому: *артерія*, але *артеріальний*, *матерія*, але *матеріальний* і под. Виникає питання: що ж робила та Національна комісія з правопису три роки? Переписувала на нові листки старий радянський правопис? Чому не питали думки фахівців із різних регіонів України? Чому знову проігнорована Галичина і галицька мовна практика? Коли нарешті впорядкують правопис прикметників? Як знати звичайному користувачеві, який не має під руками словника (та навіть і фахівцеві, філологові, журналістові), який прикметник належить до твердої, а який до м'якої групи відмінювання? Чому *народний*, *природний*, *заробітний*, *загородний* (від *загорода*), *книжний*, *поперечний*, *тотожний*, *четвертий* тощо, але *крайній*, *дорожній*, *городний*, *будній*, *верхній*, *вечірній*, *всесвітній*, *досвітній*, *достатній*, *третій*? Як пояснити користувачеві написання *третій*, але *четвертий*? У давньоукраїнській мові в цих словах були звуки /ы, і/, які в сучасній українській мові злилися в одному звукові /и/. Отже всюди слід було б вимовляти /ий/, як це вимовляють у Західній Україні, і так само писати: *народний*, *городний*, *дорожній*, *третій*, *четвертий* та інші. Помилки в цьому допускають не тільки люди без вищої освіти, їх допускають політики, учителі, журналісти, представники вищих ешелонів влади. Наприклад, Прем'єр Яценюк у свій час любив повторювати, що буде підвищена *заробітня платня*, замість *заробітна*. А як йому мали пояснити, що це неправильно? Де критерії розрізнення? Колись навіть Іван Огієнко пробував пояснити це, але так і не зумів, а просто перелічив прикметники твердої та м'якої груп.

І ще одне. У польській, чеській, словацькій мовах, у західних говорах української мови в давальному відмінку іменників чоловічого роду використовується закінчення **-ові**. В українській – **-ові**, **-еві**. На Покутті, Гуцульщині, наприклад, ніхто ніколи не скаже, що хтось щось дав чи зробив *Петру, Степану, Василю, Ігорю, чоловіку, сусіду, народу* і под., а тільки *Петрові, Степанові, Василеві, Ігореві, чоловікові, сусідові, народові* і т. под., тобто закінчення колишньої праслов'янської третьої відміни на ***ŭ**-основ. Та біда в тому, що в російській мові таких форм немає. Отож, і в українській не повинно їх бути! Правда, під впливом усного мовлення колишній (радянський) правопис таки «дозволив» уживати ці форми паралельно з формами на **-у**. Я мав надію, що правописна комісія таки віддасть перевагу закінченням **-ові**, **-еві**, залишивши для особливих випадків (щоб уникнути неблагозвуччя, тобто не *Києвові, Ярославові, Козловові*, а *Києву, Ярославу, Козлову*) і закінчення **-у**.

До відміни Харківського правопису так писали повсюдно, це можна підтвердити висловленнями відомих мовознавців. За словами відомого українського мовознавця Василя Сімовича, „Так пишуть усі галицькі письменники, по книжках, виданих у Наддністрянщині, иньчої форми не знайдете“. Він наводить приклади із творів Франка (*Москалеви, Ляхови*), Стефаника (*мужикови*), Федьковича (*братчикови*). Далі він пише: «Вживати закінчення **-у** в давальн. відм., як це робить укр. інтелігенція з-московська, – гріх проти української мови» [5, с. 148]. Ці закінчення були поширені і на Сході України. Ось як писав про це автор багатьох праць з українського мовознавства, активний учасник правописної комісії 1927 року Олекса Синявський у посібнику «Коротенька практична граматики української мови»: «В мужеському роді в давальному відмінкові (дательный падеж) завжди треба вживати закінчення **-ові** або **-еві**: «Я дав братові книгу», «Треба сказати Михайлові», «І вчителеві треба вчитись» (...) і т. п. (...). Тому треба відвикати від таких виразів, як «тому чоловіку», а вживати: «тому чоловікові і т.п.». І далі: «**-у** вживаємо лише тоді, коли **-ові** внесло б неприємний збіг звуків. Так кажемо: *Драгоманову, Харькову* і т.п. (а не *Драгомановові...*)» [4, с. 8].

Питань щодо правильного усного чи писемного користування нашою мовою є чимало, і це зрозуміло, оскільки користуються нею десятки мільйонів людей. Тому треба миритися з тим, що мовці по-різному вимовляють ті чи інші звуки, ті чи інші слова, але писати повинні всі однаково, бо правопис – це кодекс, еталон писемної літературної мови, якого повинні дотримуватися всі, хто використовує її писемний варіант.

Література

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Сайт «Голосу України». 16 травня 2019 р.
2. Іванишин Василь, Радевич-Винницький Ярослав. Мова і нація. Видання четверте. Дрогобич, 1994.

3. Масенко Лариса. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2004.
4. Синявський О. Коротенька практична граматики української мови для дорослих. Харків: Вид-во «РУХ», 1918.
5. Сімович В. Граматика української мови для самонавчання в допомогу шкільній науці. Друге видання з одмінами і додатками. Київ – Ляйпціг: Українська накладня [б.р.] (встановлено, що вона була видана в 1921 році).
6. Харчук Борис. Слово і народ. Прапор, 1988. № 10.
7. Шевельов Юрій. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941). Стан і статус. Чернівці: Рута, 1998.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 2.03.2019 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Скабом М. С.*

LINGUISTIC SITUATION IN UKRAINE AT THE BEGINNING OF XXI CENTURY

M. P. Lesiuk

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57*

The article deals with the linguistic situation in modern Ukraine and the following problems: strengthening of the status of the Ukrainian language as a state one, the counteractions and resistance of the Russian side concerning this status, advantages and drawbacks of the language law, which has been recently adopted by the Supreme Council of Ukraine, the new variant of the Ukrainian orthography, which has failed to fulfill expectations of linguists, concerning a full range of existing orthographic problems.

Key words: *Ukrainian, state language, state status, language law, new orthography, linguistic problems, paragon of literary written language.*